

Ehrenreich Ádám forrásai. MÉ. 1959. VIII. 61–67; Divald 1917, 56; Szinnyi 1898, XI. 858–868; Bakó Zsuzsa: Donát János magyarországi munkássága (1812–1830). Kéziratban 41–42. Doktori disszertáció. ELTE Budapest, Művészettörténeti Tanszék; MTA 1992, kat. 13. sz. 38–39

B. Zs.

43. Ender, Johann: Gróf Széchenyi István ifjúkori képmása, 1818

Akv. p. 232 × 179 mm

j. n.

felirat bal oldalon alul „Graf St. Széchenyi”

J. Endertől, jobb oldalon alul Széchenyi Istvántól „tâchez d'être heureux!”

ltsz. 74

Széchenyi Múzeum 1416.

Johann Nepomuk Ender (1793–1854) 1818. jún. 13.–1819. júl. 11. közötti keleti útjára elkísérte Széchenyi Istvánt, hogy képekben örökítse meg az úti élményeket. Ender a Széchenyi család tagjairól és magáról Széchenyi Istvánról már korábban is készített arcképeket. Vayer Lajos a Széchenyi Istvánról festett 1812-es portét így jellemezte: „Stefférlben a lelkiismeretes mester (ti. Ender) sem láthatott mást, mint a főúri família legifjabb fiát, kinek határozatlan arcától kissé kedvetlen közömbösség tartja távol a közeledőt.” Az 1818-ban készült térdképről a következőket írta: „Ender Görögországban új képmást készített róla, mely ... a régi arcképtől eltérően élményekből keletkezett. A byroni kor romantikus utasa kürtőkalapban, hanyagul vállra vetett köpenyben, puskával a vállán jelenik meg. A göndör hajtól és bodros nyakravalótól keretezett keskeny arcból a mal du siècle szokásos szomorúságán túl szinte tragikus komolyságú szemek néznek szembe. ... A bontakozó eredeti egyéniség azonban már magával ragadta a finom fejek kiegyensúlyozott mesterét. Ender megkapó képét teremtette meg a problémáiba mind mélyebbre merülő, a »belső csend« után tétován vágyakozó férfinak.” Rózsa György az arckép Széchenyiijében azt vette észre, hogy „... most megindul azon az úton, amely a gondolkodó és politikus egyéniség kialakulása irányában vezet”.

148.

kat. 43.

Széchenyi a képet utólag, már Bécsben látta el az ironikusan alkalmazott felirattal. Naplójában megörökítette az 1819. okt. 15-én történeteket, amikor a számára oly fájdalmas mondat: „Igyekeztek boldog lenni!” elhangzott. Nem a sógornó, Széchenyi Pálné, Lady Caroline Maede kívánta ezt rajongójától, ahogy Vayer pontatlanul írta, hanem annak húga, Lady Selina Maede, akit Széchenyi kislánykora óta szeretett, és keleti útja után feleségül akart venni. A „tâchez d'être heureux!” felszólítás visszhangjaként, addigi élettapasztalatait összegezve, írta naplójába 1819. nov. 5-én: „... aki az igazi boldogságra törekszik, mindenekelőtt önmagával kell egységre és békességre jutnia.” Széchenyinek ezt az éppen keleti útján kibontakozó és elmélyülő belső küzdelmét arcképfestői közül egyedül Endernek sikerült érzékeltetni. A bécsi portréfestők (Daffinger, Schrotzberg) későbbi képein a belső küzdelmet folytató ember nem látható, mert Vayer Lajos szerint „Széchenyi csak egyet jelentett nekik a magyar mágnások közül, a nagy egyéniség tartalmát nem fejezhették ki, mert azt a maga mivoltában meg sem ismerhették.”

Széchenyi Béla 1897. ápr. 23-án személyesen adta át a Széchenyi Múzeum

számára. (MTAK Kézirattár Ms 4223/8. Széchenyi-Múzeum 1416.) Az Akadémia különgyűjteményeinek megszüntetése után (1950) az MTAK Kézirattárába került. Az MTAK letétjeként 1955-ben az MTA Tudós Klubjában, a Sárga szobában helyezték el. 1994. okt.-tól az MTA Művészeti Gyűjteményének Széchenyi-termében kiállítva.

IRODALOM

Divald 1917. 81. 22. tétel; Gonda Zsuzsa: A bécsi Dioszkuroszok. Johann Nepomuk és Thomas Ender művészi pályája. In: Ender 2001. 11–27. 67. 6. tétel; Rózsa György: Széchenyi-ikonográfia. In: Széchenyi és kora. Szerk. Éri István. Bp. 1991. 270., 274. 6., 7. tétel. (Tájak-Korok-Múzeumok Könyvtára 3.) – Rózsa György szócikke. In: MTA 1992, 198. 111. tétel; Széchenyi István: Napló. Vál., szerk., jegyz. és utószó Oltványi Ambrus. Bp. 1978. 152., 159.; Vayer Lajos: Széchenyi képe. Magyarságtudomány. 1942. 95–96

KIÁLLÍTÁS

A Magyar Tudományos Akadémia és a művészetek a 19. században. Magyar Nemzeti Galéria. 1992. március–június. – Johann Nepomuk Ender (1793–1854), Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás. Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjtemény. 2001. február–május.

K. K.

44. Johann Nepomuk Ender: Úti vázlatok, 1818–1819

két vázlatkönyv, 1818. július 13.–1819. június 11. között

p. cer. akv. 230 × 180 mm

Széchenyi Béla ajándékként került a Széchenyi Múzeumba 1897-ben.

MTAKK K 298

Johann Nepomuk Ender, aki bizonyosan már korábban is kapcsolatban állt a Széchenyi családdal, 1818-ban Széchenyi István gróf szolgálatában társult hozzá keleti útján, amelynek során feladata az úti élmények megörökítése volt. Nem tudunk arról, hogy – a kor más előkelő és fejedelmi utazóihoz hasonlóan – az úti vázlatok célja publikáció lett volna; Széchenyi inkább emlékként és bizonyosan társasági úti beszámoló céljaira használta őket. Tartalmuk a kor művelődési célú, előkelő utazásainak felel meg: az itáliai helyszíneken (Trieszttól Padován, Ferrarán, Firenzen,

149.

kat. 44.

150.

kat. 44.

Rómán át az anconai behajózásig) az antikvitás kultúrája mellett a 19. század elejének, a klasszicizmusnak és a nazarénusoknak nevezetes alkotásai között való tájékozódás is úti cél. A még török uralom alatt álló keleti területeken (Korfu, Trója, Konstantinápoly, Szmirna, Khiosz szigete, Athén, Maratón, Pireusztól Nápolyig) a fő cél a görög történelem nagy helyszíneinek megismerése és átélése, s nem utolsósorban